

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ**

ISSN 2219-2654

**ТЕОРЕТИЧНІ І ПРИКЛАДНІ
ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЇ**

Збірник наукових праць

№3(38) 2015

Том 3

Севєродонецьк 2015

**ТЕОРЕТИЧНІ І ПРИКЛАДНІ
ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЇ**
№ 3(38) 2015 Том 3

**THEORETICAL AND APPLIED
PROBLEMS OF PSYCHOLOGY**
№ 3(38)2015 Том 3

Збірник наукових праць

Collection of scientific works

Засновано у 2001 році

It was founded in 2001

Засновник:

Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля

The founder is
Volodymyr Dahl East-Ukrainian
National University

Журнал зареєстровано
Міністерством юстиції України
Свідоцтво про державну реєстрацію
серія КВ № 15358-3930Р
від 05.06.09

Registered by the Ministry of
justice of Ukraine
Registration certificate
KV № 15358-3930P dated
05.06.09

Збірник наукових праць включено до Переліку наукових видань ВАК України відповідно постанови Президії ВАК України №1-05/4 від 26.05.2010 (Бюлетень ВАК України № 6, 2010 р.), в якому можуть публікуватися основні результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук з психології.

ISSN 2219-2654

Голова редакційної колегії збірника:

Завицька П.Є., доктор психологічних наук, професор

Редакційна колегія збірника:

Блинова О.С., д.психол.н., проф.; Борисюк А.С., д.психол.н., проф.; Бошонкова Ю.О., д.психол.н., проф. (заступник голови); Бочелюк В.Й., д.психол.н., проф.; Гарькавеш С.О., д.психол.н., проф.; Карамушка Л.М., член-кор. НАПН України, д.психол.н., проф.; Ковальчук З.Я., д.психол.н., проф.; Лешек Фредерік Коженьовський, д.психол.н., проф. (Краків, республіка Польща); Ложкін Г.В., д.психол.н., проф.; Максименко С.Д., дійсний член НАПН України, д.психол.н., проф.; Пилецька Л.С., д.психол.н., доц.; Альфред Прітц, д.психол.н., проф. (Відень, Австрійська республіка); Скребець В.О., д.психол.н., проф.; Соловьев О.В., д.психол.н., доц.; Тоба М.В., д.психол.н., проф.; Чернобровкін В.М., д.психол.н., проф.; Швалб Ю.М., д.психол.н., проф.; Щербан Т.Д., д.психол.н., проф.

Відповідальний секретар: Тоба М.В., д.психол.н., проф.

В збірник увійшли статті вчених у галузі психології, докторантів, аспірантів, здобувачів, магістрантів Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля та вищих навчальних закладів України за тематиками «Соціальна психологія», «Загальна психологія», «Педагогічна психологія», «Вікова психологія», «Психологія управління», «Медицина психологія» та ін.

Статті прорецензовані членами редакційної колегії.

Збірник підготовлено кафедрою соціальної та практичної психології та кафедрою психології Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля.

Рекомендовано до друку Вченою радою Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (протокол № 4 від 15.12.2015 р.).

Матеріали друкуються мовою оригіналу в авторській редакції.

© Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, 2015

© Volodymyr Dahl East-Ukrainian National University, 2015

ЗМІСТ

<i>Акімова Л.Н.</i> ІНТРАПСИХІЧНИЙ КОНФЛІКТ ЯК ПЕРЕШКОДА І ПОШТОВХ ДО САМОРОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ.....	6
<i>Биптишева О.О.</i> ОСОБЛИВОСТІ СМИСЛОЖИТТЄВИХ ОРІЄНТАЦІЙ ОСІБ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ, СХИЛЬНИХ ДО ВІКТИМНОЇ ПОВЕДІНКИ.....	15
<i>Бондарчук О. І.</i> ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК АСЕРТИВНИХ СТРАТЕГІЙ ПОВЕДІНКИ ТА РІВНІВ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ КЕРІВНИКІВ ОСВІТНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ.....	27
<i>Бохонкова Ю.О., Хунов Ю.А., Сербін Ю. В.</i> ОРГАНІЗАЦІЙНІ ТА ЗМІСТОВНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ ПЕРШОКУРСНИКІВ СОЦІОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ ПІДГОТОВКИ ДО НАВЧАННЯ У ВНЗ.....	37
<i>Вавринів О. С.</i> ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ЕМПАТІЙНОСТІ ЯК ОСОБИСТІСНОЇ РИСИ МАЙБУТНІХ РЯТУВАЛЬНИКІВ.....	45
<i>Ващенко І. В.</i> УПРАВЛІНСЬКЕ РІШЕННЯ МЕНЕДЖЕРА ЯК СКЛАДОВА ІННОВАЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ ОРГАНІЗАЦІЇ.....	54
<i>Ващенко І.В., Завацький Ю.А., Кравченко К.В., Чугуй М.</i> СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ УМОВИ ОПТИМІЗАЦІЇ СТАВЛЕННЯ БАТЬКІВ ДО ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЯК ЧИННИКА УСПІШНОСТІ ЇХ ВЗАЄМОДІЇ.....	61
<i>Вербова Ю.В.</i> ОСОБЛИВОСТІ ЦІННІСНО-СМИСЛОВОЇ СФЕРИ СТУДЕНТІВ КОЛЕДЖІВ ТЕХНІЧНОГО ПРОФІЛЮ.....	69
<i>Гаркуша І.В., Бучко А.О.</i> ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПІДЛІТКІВ ІЗ РІЗНИМ РІВНЕМ АГРЕСИВНОСТІ В СТРУКТУРІ ОСОБИСТОСТІ.....	79
<i>Голеитовська О.С.</i> СПЕЦИФІКА КОМАНДНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ПРИЗМІ ВИМОГ ДО ОСОБИСТОСТІ ТА РОЛІ ОСОБИСТОСТІ В УСПІШНОМУ ЇЇ ЗДІЙСНЕННІ.....	90
<i>Гомольська Л. П.</i> БРЕНД ЯК ОБРАЗ СОЦІАЛЬНОГО ОБ'ЄКТУ В СПРИЙНЯТТІ СПОЖИВАЧА.....	102

Ключевые слова: социально-психологическая адаптация, первокурсники, социальный профиль подготовки, личностные качества, обучение.

Bohonkova Yu.A., Khunov Yu.A., Serbin Yu.V.

The organizational and substantive aspects of first-year students' socio-psychological adaptation of socioeconomic training profile to the conditions of the institutes of higher education

The article deals with the organizational and substantive aspects of first-year students' socio-psychological adaptation of socioeconomic training profile to the conditions of the institutes of higher education.

The theoretical rationale and empirical research data the influence of personal characteristics of students on the process of their social and psychological adaptation.

Key words: socio-psychological adaptation, first-year students', socioeconomic profile training, personal qualities and training.

Бохонкова Юлія Олександрівна – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Сєвєродонецьк);

Хунов Юрій Айдамирович – доктор медичних наук, професор, професор кафедри психології Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Сєвєродонецьк);

Сербін Юрій Вікторович – кандидат психологічних наук, доцент кафедри практичної психології та соціальної роботи Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Сєвєродонецьк).

УДК 159.923.3

Ваврунів О. С.

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ЕМПАТІЙНОСТІ ЯК ОСОБИСТІСНОЇ РИСИ МАЙБУТНІХ РЯТУВАЛЬНИКІВ

В статті висвітлено передумови дослідження проблеми емпатії, як особистісної риси майбутніх рятувальників. Дана дефініція поняття, що досліджується. Проаналізовано структуру емпатії, її компонентний склад. Розглянуто місце емпатії у структурі особистості, проаналізовано існуючі в наукових джерелах дані щодо вивчення індивідуальних відмінностей у рівні емпатії.

Ключові слова: емпатія, альтруїзм, співпереживання, допомагаюча поведінка, професійна діяльність рятувальника.

Постановка проблеми. Традиційно гуманізація відносин між людьми зв'язується зі співчуттям, умінням зрозуміти іншу людину, що, в свою чергу спонукає до допомоги. Саме здатність людини співпереживати іншим виступає як один з основних мотиваційних чинників вибору таких професій як лікар, психолог, рятувальник.

Праця рятувальника – одна із найскладніших видів людської діяльності. Її ефективне виконання потребує не лише оперування широкими й різнобічними професійними знаннями, вміннями та навичками, а й вимагає наявності певних психологічних якостей. Професійна діяльність рятувальників пов'язана зі значним психоемоційним навантаженням та ризиком для життя і саме бажання допомогти людям у багатьох випадках переважає над страхом смерті, що дає можливість успішно виконувати професійне завдання.

Проблема визначення професійно-значимих якостей рятувальника є досить актуальною. Рятувальник без сумніву повинен володіти безліччю особистісних якостей (мужність, відважність, розсудливість і т.д.). Але рятуючи людей рятувальник повинен не просто виконувати свій обов'язок, який прописаний у присязі, а розпочати активну дію. Яка в свою чергу виникає внаслідок проникнення в сутність емпатогенної ситуації, спрямовану на її розв'язання. Відповідно, рятувальник повинен бути наділений емпатією в контексті однієї з форм, а саме співпереживання. Таким чином, емпатійну дію доцільно розглядати як складну функціональну систему, в якій когнітивний та емоційний компоненти складають взаємозумовлену єдність, що опосередковує дію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема емпатійності активно розглядається у психологічній літературі. На сьогоднішній день у психологічній літературі більшість дослідників (А.В. Соломатіна, Т.П. Гаврилової й ін., М.Й. Боришевський, І.Д. Бех, С.В. Суббогський, Л.І. Божович) розглядають емпатію, як механізм просоціальної поведінки. Існує інша точка зору. Так О.К. Гихоміров та О.Я. Чебикін розглядають емпатійність, як умову розвитку моральної свідомості та певну форму емоційної поведінки [14]. У роботах В.А. Петровського, В.В. Шпалінського, П.М. Єршова емпатійне переживання розглядається, як мотив альтруїстичної поведінки. Деякі автори (Н.Н. Обозов, С.А. Тарновський) виділяють окрему діяльну емпатію, яка характеризується активною спів дією, допомогою іншій людині [11].

Мета статті – теоретичне узагальнення психолого – педагогічної та спеціальної літератури з проблем емпатійності, як особистісної риси майбутніх спеціалістів, професійна діяльність яких пов'язана з надзвичайними ситуаціями.

Виклад основного матеріалу та результатів дослідження. В психології є різні визначення феномену «емпатія». Проте серед дослідників емпатії досі існують розбіжності,

чимого того який автор вперше використав даний термін. Одні дослідники припускають, що авторитет належить Т. Ліппсу, який розмежував поняття «симпатія» і «емпатія». Інші стверджують, що вперше термін «емпатія» ввів Е. Тітченер, який здійснив переклад німецького слова «*einfühlung*» («співпереживати») та відніс емпатію до розряду складних почуттів, в яких суттєву роль відіграють стани задоволення і невдоволення [5].

У філософів минулого століття поняття «симпатія» визначається як реакція співчуття і почуття спільності людей між собою, і переживання людиною своєї єдності з природою. У старіших системах А. Сміта, Г.Спенсера, А.Шопенгауера симпатія виступала як основа совісті, справедливості, альтруїзму [4].

Значний внесок у дослідження феномену «емпатії» внесли представники суб'єктивно – гавелістичної психології: Т. Ліппс, А. Бен, Т. Рибо. Прихильники суб'єктивного ідеалізму виділили аспекти емпатії в процесі пізнання і сприйняття навколишньої дійсності, визначили місце емпатії в інтра-інтерпсихічних проявах особистості, поставили проблему зворотного зв'язку в суб'єкт-об'єктних відносинах [15].

Т. Ліппс досліджував емпатійну перцепцію у процесі пізнання і орієнтування в своїх власних відносинах як основу для відображення світу речей, ставлячи при цьому акцент на виділенні внутрішнього зв'язку і єдності в суб'єкт-об'єктних відносинах. У концепції Т. Ліппса процес міжособистісного пізнання ґрунтується на механізмах проєкції психологічних властивостей суб'єкта на сприйняту реальність, а пізнання «життєвих проявів» інших людей є своєрідною формою розумової активності. Оскільки такий рівень знань неможливо придбати на основі тільки чуттєвого сприйняття, необхідно внутрішнє переживання сприйманого змісту [1, 18].

Представником інтроспективної психології А. Беном внесений значний внесок у психологізацію поняття «емпатія». А. Бен розглядав її як різновид емоційних явищ, відзначаючи, що людина не в змозі симпатизувати переживань, які виходять межі емоційної пам'яті та індивідуального емоційного досвіду. Аналізуючи умови, що лежать в основі виникнення емпатії, А. Бен фокусував увагу на позитивній установці до об'єкта емпатії [9].

Т. Рибо зіставляв симпатію (або емпатію) з розвитком властивостей, в які входять інтелектуальні «елементи почувань», засновані на єдності уявлень, що дозволяють погоджувати почуття і вчинки [6,9].

Біхевіористична концепція представила феномен емпатії у вигляді специфічної відповідної реакції на вплив соціального середовища без істотною навантаження психічних станів суб'єкта [12,16].

Вагомим досягненням концепції біхевіористів є виділення інтерактивного аспекту емпатії. Біхевіористи відзначали, що навчіння відбувається через чуттєву сферу, тобто через співпереживання, а вікові характеристики лише обмежують обсяг і якість навчального матеріалу матеріалу. Окрім того, навчіння відбувається через наслідування, чутливість до відповідної

інформації, тонку диференціацію навколишнього світу з його підкріплювальними можливостями. Важливим аспектом виступає наочіння через співпереживання, яке відбувається не менш успішно, ніж за допомогою вправ [12].

В дослідженнях М.Л. Хоффмана, американського психолога, емпатія розглядається як афект людини, яка спостерігає за станом іншого; при цьому увага акцентується на пізнавальному компоненті емпатії і різних аспектах емпатійної взаємодії. На думку М.Л. Хоффмана наочіння через співпереживання не менш ефективне, ніж безпосереднє покарання винуватця за скоєну дію [15]. При цьому важлива перевага досягається уявним характером емпатійного збудження («*as if*» - якби). М.Л. Хоффман вважає, що інформація, яка сприймається може викликати ідентичне переживання у об'єкта і суб'єкта емпатії. Всі люди піддаються подібним афектним впливам в ході соціалізації. Проте такий погляд на природу емпатії повністю заперечує індивідуальні особливості процесів сприйняття і способів переробки інформації.

М. Аргайл, представник англійської необихевіористичної школи, розглядає наступні фактори, що обумовлюють емпатію: здатність приймати ролі, міжособистісну мотивацію і наявність даного переживання в емоційній пам'яті емпатуючого [5,9].

У психоаналізі і неопсихоаналітичних концепціях феномен емпатії розглядається з погляду взаємозв'язку афективних і когнітивних процесів (З. Фрейд, К. Юнг, Е. Блейер, Е. Фромм, Г.С. Саллівен, К. Хорні, Т. Рейк) [2].

З. Фрейд відзначає значення емпатії в ході соціалізації особистості, виділяючи в емпатійному процесі, насамперед, його імітаційну природу, пов'язуючи наслідувальні механізми з ідентифікацією. Від ідентифікації «через наслідування йде шлях до розуміння того механізму, який взагалі робить можливим нашу позицію по відношенню до чужого психічного життя». Ідентифікацію З. Фрейд вважає первинною формою емоційного зв'язку з іншою особою, у зв'язку з чим ідентифікація виступає основним структурним компонентом соціалізації. Він вважав її несвідомою імітацією поведінки дорослих дитиною, що дозволяє йому освоювати моральні норми суспільства [6].

Особливу увагу в класичному психоаналізі приділено альтруїстичним почуттям, представленим як вимушена форма поведінки людини в протилежність біологічно заданому несвідомим потягів до агресії і руйнування з супутнім їм емоційним насиченням. Подібна амбівалентність почуттів, на думку З. Фрейда, призводить до внутрішніх протиріч. При ототожненні себе з іншими ці емоції можуть витіснятися, придушуватися або компенсуватися. Найбільш близьке до сучасного поняття емпатії було сформульовано З. Фрейдом в 1905 році в роботі «Кмітливість та його відношення до несвідомого». Фрейд вказував: «Ми враховуємо психічний стан пацієнта, вводимо себе в цей стан і намагаємося зрозуміти його, порівнюючи з своїм власним». Сучасник З. Фрейда Е. Блейер розглядав феномен емпатії під терміном «синтонія», маючи на увазі «інстинктивне співзвуччя з навколишнім світом» [6].

К. Юнг розумів емпатію як «інтросекцію об'єкта, засновану на несвідомій проєкції суб'єктивного змісту». Емпатія, на думку К. Юнга, припускає суб'єктивне ставлення довіри чи задоволеності в об'єкті. Це готовність зустріти об'єкт на півдорозі, суб'єктивна асиміляція, що призводить до хорошого розуміння між суб'єктом і об'єктом [1,3,6].

Е. Фромм, Г. Саллівен, К. Хорні, Т. Рейк - представники неопсихоаналізу – розглядають емпатію у вигляді чисто емоційного явища [5,6].

На думку Е. Фромма, любов є внутрішньо властивою людині сутністю, тобто генетично зумовленою потребою. Е. Фромм аналізує різні форми вищих почуттів (турботу, відповідальність, повагу, зацікавленість), які відображають різні сторони вищих форм емпатії. Однак при цьому Фромм термінологічно не звертався до феномену емпатії [5].

Аналогічна позиція відображена в концепції представника неопсихоаналітичної школи Т. Рейка, який розумів любов, як емоційну єдність партнерів, як розчинення особистісних кордонів в інтенсивному співпереживанні позитивних і негативних емоцій [16]. Емпатії відведено важливе місце в понятійному апараті психоаналізу. Так, даний термін серед інших фігурує єдиному психоаналізу В.М. Лейбіна і визначається так: «емпатія - глибоке розуміння станів людинию іншої, таке сприйняття та її психічного стану, завдяки якому здійснюється повноцінне її внутрішнього стану» [9].

В основі теоретичних положень класиків гуманістичного напрямку А. Маслоу, Е. Роджерса, В. Франкла лежать процеси такого сприйняття навколишнього світу, в яких перцептивні образи є найважливішими детермінантами вчинків [15]. При цьому важливо, як людина бачить і інтерпретує події, визначає їх і на них реагує. Загальним, що об'єднує є протиположні тенденції особистості до самоактуалізації, до збереження і збагачення свого світу.

Щод поняттям «емпатія» В. Франкл, розуміє співчуття однієї людини до іншої, при цьому наголошує на необхідності сприйняття відмінності іншої людини з любов'ю [19, с. 16]. На цьому любов, розуміється В. Франклом, як визнання права іншої людини на індивідуальний спосіб існування. Новий поштовх до розвитку уявлень про емпатію був даний К. Роджерсом. Емпатія стала обговорюватися не тільки в контексті психотерапії (через клієнтоцентризований підхід К. Роджерса), а й у сфері реальної людської практики, педагогічному процесі, сімейного життя і т.п. К. Роджерс визначав емпатію, як спосіб спілкування та співіснування з іншою людиною. Тобто, емпатійне спілкування передбачає входження в особистий світ іншого і перебування в ньому як вдома [2;4;6].

В останні десятиріччя значно збільшилася кількість досліджень емпатії. Вітчизняні психологи неоднозначно трактують зміст поняття емпатії, визначаючи її як здатність, або як процес, або як стан, пов'язуючи її з різними психічними процесами і психологічними особливостями особистості. У зв'язку з цим у працях багатьох дослідників емпатія розглядається

під термінами соціальна сензитивність, доброзичливість, чуйність, емоційна ідентифікація, гуманні відносини, співпереживання, співчуття.

Т. П. Гаврилова [7] виділяє два види емпатійних переживань (співпереживання, співчуття) і стверджує, що у випадку співпереживання проявляються егоїстичні тенденції, а у випадку співчуття - альтруїстичні. Крім того, Т. П. Гаврилова вважає співпереживання більш простою формою емпатії, а співчуття - більш складною. Провівши ряд експериментів, вона встановила, що співпереживання характерно для молодшого шкільного віку, а співчуття - для підлітків.

Російський психолог Н.Н. Обозов визначає емпатію як відгук однієї особистості на переживання іншої. Він вважає, що без співпереживання, без взаємної підтримки та допомоги неможливим є не тільки колективне, але й індивідуальне буття. Науковець виділяє три форми емпатії: когнітивну, емоційну і дієву. Найпростішою формою емпатії у вигляді розуміння станів іншої без зміни свого стану, Н.Н. Обозов, вважає когнітивний компонент. Емоційний компонент проявляється у вигляді не тільки розуміння станів іншої особистості, а й у співпереживанні і співчутті. Причому в основі співпереживання лежить потреба у власному благополуччі, а основою співчуття є потреба в добробуті іншої особистості. Вищою формою і заключною фазою емпатійного акту є дієвий компонент. Він проявляється в дії, активною підтримкою особистості партнера. Цей компонент є складним феноменом психофізіологічної та соціально-психологічної діяльності людини [11].

Ще один російський науковець В.В. Бойко запропонував свій погляд на емпатію. Він стверджує, що емпатія виступає одним із маніпулятивних механізмів. Виявляючи співчуття та співпереживання суб'єкт емпатії використовує об'єкта у власних цілях. На думку В.В. Бойко емпатія - це специфічна форма раціонально-емоційно-інтуїтивного відображення об'єкта емпатії, за допомогою якої суб'єкт долає його психологічний захист, з метою прогнозування, а згодом впливу на поведінку об'єкта». В той же час дослідник вважає, що за умови ширшої цікавості до іншої особистості може існувати глибока, натуральна емпатія [3].

Українські психологи О.А. Орищенко та О.П. Саннікова розглядають емпатію як складну багаторівневу інтегральну властивість особистості [12]. Вчені виділяють три рівні в структурі емпатії. У формально-динамічний рівень входять якості (модальнісні) та динамічні (особливості виникнення та протікання емпатійних реакцій) властивості емпатії. Змістовно-особистісний включає ті аспекти емпатії, що стосуються вибору простору для емпатійних переживань і морально-етичного змісту її об'єкта. Соціальні та індивідуальні уявлення про існуючі соціокультурні «норми» емпатійних проявів відображає соціально-імперативний рівень.

Висновки. Теоретичний аналіз сучасних досліджень феномену «емпатія» дозволяє виявити багатозначність її функцій, форм, механізмів, типів, різноплановість моделей емпатійного процесу, його структурних компонентів, етапів, стадій, факторів. Із огляду гіпотез і підходів до вирішення проблеми емпатії вимальовується строката картина міркувань.

Термін емпатія в даний час трактується в різних аспектах. Під емпатією розуміють певний процес, який дозволяє одній людині зрозуміти переживання іншої; діяльність людини, що дає змогу певним чином будувати спілкування; особливий вид уваги до іншої людини; готовність, емоційних, когнітивних та поведінкових вмінь, навиків, здібностей особистості.

Думки щодо феноменології емпатії та її механізмів, на сьогоднішній день є дуже суперечливими. Проведено безліч досліджень, спрямованих на виявлення чинників, що впливають на виникнення та особливості протікання емпатійного процесу. Ці чинники, перш за все пов'язані з минулим досвідом, насамперед емоційним, комунікативним, розвитком індивідуальних процесів та особливостями особистості «суб'єкта». На емпатійність людини впливають і особистісні чинники, а саме: висока поведінкова пристосованість, емоційна гнучкість, зацікавленість в інших людях, гнучкість, екстраверсія, стійкість особистості, відповідна мотивація (колективістська або егоцентрична), стійкість мотивів.

Варто зазначити, що працівники аварійно – рятувальних служб свідомо йдуть на ризик. І успіх у виконанні службового обов'язку залежить не лише від знань, вмінь та навичок вивчених на університетських лавах. Важливими будуть мотиваційний компонент, моральні та волеві якості особистості. Реальна небезпека у рятувальників часто викликає стресове збудження. Саме емпатія, у формі допомагаючої поведінки мобілізуватиме та стимулюватиме їх до здійснення аварійно – рятувальних дій, спрямованих на порятунок потерпілих.

Література

1. Бодалев А. А. Мотивация личности (феноменология, закономерности и механизмы формирования) / А. А. Бодалев // [сб. науч. тр.] – М.: АПН СССР, 1982. – 120 с.
2. Бодалев А. А. Теоретико-методологические аспекты изучения эмпатии / А. А. Бодалев, Г. Р. Каштанова // Групповая психотерапия при неврозах / Под ред. Б. Д. Карвасарского и В. А. Мазуренко. – Л., 1975. – С. 11 – 19.
3. Бойко В.В. Энергия эмоций в общении: взгляд на себя и других / В. В. Бойко – М.: Информационно-издательский дом "Филин", 1996. – 472 с.
4. Булах І. С. Психологічні аспекти міжособистісної взаємодії викладачів і студентів: нові методи, посіб. / Національний педагогічний ун-т ім. М.П. Драгоманова / І. С. Булах, А. В. Долинська – К.: ІНПУ ім. М.П. Драгоманова, 2002. – 116 с.
5. Бутовская М. Л. У истоков человеческого общества: Поведенческие аспекты эволюции человека / М. Л. Бутовская, Л. А. Файнберг – М.: Наука, 1993. – 253 с.
6. Гаврилова Т. П. Понятие эмпатии в зарубежной психологии. (Исторический обзор и современные проблемы) / Т. П. Гаврилова // Вопросы психологии. – № 2. – 1975. – С. 147 – 158.
7. Журавльова Л. П. Емпатійні ставлення та їх класифікація / Л. П. Журавльова // Українська психологія. – 2008. – № 5(31). – С. 39 – 46.

8. Журавльова Л. П. Методологічні засади дослідження емпатії людини / Л. П. Журавльова // Вісник Прикарпатського ун-ту. Філософські та психологічні науки. – Спец. випуск. – 2008. – С. 152 – 155.
9. Ильин Е. П. Эмоции и чувства / Е. П. Ильин. – СПб. : Питер, 2007. – 752 с.
10. Лейбин В. М. Словарь-справочник по психоанализу / В.М. Лейбин. — М.: АСІ, 2010. — 956 с.
11. Обозов Н.Н. Межличностные отношения / Н.Н. Обозов. – Л.: Изд-во Ленинградского ун-та, 1979. – 151 с.
12. Орищенко О. А. Дифенційно-психологічний аналіз емпатії: автореф. канд. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.01 «Загальна психологія» / О. А. Орищенко. – Одеса, 2004. – 21 с.
13. Рогова Н. В. Потребность помощи и сочувствия и психологические закономерности ее развития в школьном возрасте / Н. В. Рогова // Некоторые вопросы психологии и педагогики социогенных потребностей. – Тбилиси : Мецниераба, 1974. – С. 116 – 147.
14. Чебыкин А. Я. Методика диагностики эмоциональной зрелости / А. Я. Чебыкин // Социально-психологическая природа эмпатии: проблемы и перспективы исследования : темат. сб. ст. – Одесса : ЮПУ, 1996. – С. 187 – 190.
15. Hebb D. Drives and the C.N.C. (Conceptual nervous system) / D. Hebb // Psychol. Rev. 1955. – № 62. – P. 39 – 48.
16. Rogers C. R. Empatic: an unappreciated way of being // The Counseling Psychologist. 1975. V. 5, N 2. P. 2-10.

Транслітерація

1. Bodalev A. A. Motivatsiya lichnosti (fenomenologiya, zakonomnosti i mehanizmy formirovaniya) / A. A. Bodalev // [zb. nauch. tr.] – M.: APN SSSR, 1982. – 120 s.
2. Bodalev A. A. Teoretiko-metodologicheskie aspektyi izucheniya empatii / A. A. Bodalev, T. R. Kashtanova // Gruppovaya psihoterapiya pri nevrozah / Pod red. B. D. Karvasarskogo i V. A. Mazurenko. – L., 1975. – S. 11 – 19.
3. Boyko V.V. Energiya emotsiy v obschenii: vzglyad na sebya i drugih / V. V. Boyko – M. Informatsionno-izdatelskiy dom "Filin", 1996. – 472 s.
4. Bulah I. S. Psihologicheski aspekti mIzhosobistIsnoYi vzaEmodiyi vkladachIv I studenty navch.-metod. poslb. / Natsionalniy pedagogicheskiy un-t Im. M.P. Dragomanova / I. S. Bulah, L. V. Dolinska – K. : NPU Im. M.P. Dragomanova, 2002. – 116 s.
5. Butovskaya M. L. U istokov chelovecheskogo obschestva: Povedencheskie aspektyi evolyutsii cheloveka / M. L. Butovskaya, L. A. Faynberg – M. : Nauka, 1993. – 253 s.
6. Gavrilova T. P. Ponyatie empatii v zarubezhnoy psihologii. (Istoricheskiy obzor i sovremennyye problemy) / T. P. Gavrilova // Voprosyi psihologii. – # 2. – 1975. – S. 147 – 158.

7. Zhuravlova L. P. Empatlynl stavlennya ta Yih klasifikatsiya / L.P. Zhuravlova // Sotsialna psihologiya. – 2008. – # 5(31). – S. 39 – 46.
8. Zhuravlova L. P. Metodologichni zasadi doslidzhennya empatyi lyudini / L. P. Zhuravlova // Visnik Prikarpat'skogo un-tu. Filozofski ta psihologichni nauki. – Spets. vipusk. – 2008. – # 152 – 155.
9. Ilin E. P. Emotsii i chuvstva / E. P. Ilin. – Spb. : Piter, 2007. – 752 s.
10. Leybin V. M. Slovar-spravochnik po psihoanalizu/ V.M. Leybin. — M.: AST, 2010. — 366 s.
11. Obozov N.N. Mezhluchnostnye otnosheniya / N.N. Obozov. – L.: Izd-vo Leningradskogo un-ta, 1979. – 151 s.
12. Orischenko O. A. Difentsyno-psihologichniy analiz empatyi : avtoref. kand. na nauk. stupenya kand. psihol. nauk : spets. 19.00.01 «Zagalna psihologiya» / O. A. Orischenko. – Odesa, 2004. – 21 s.
13. Rogava N. V. Potrebnost pomoschi i sochuvstviya i psihologicheskie zakonomernosti ee izmeneniya v shkolnom vozraste / N. V. Rogava // Nekotorye voprosy psihologii i pedagogiki psichologennymi potrebnoyey. – Tbilisi : Metsnieraba, 1974. – S. 116 – 147.
14. Chebyikin A. Ya. Metodika diagnostiki emotsionalnoy zrelosti / A. Ya. Chebyikin // Rossiysko-psihologicheskaya priroda empatii: problemy i perspektivy issledovaniya : temat. sb. st. – Odesa : YuPU, 1996. – S.187 – 190.
15. Hebb D. Drives and the C.N.C. (Conceptual nervous system) / D. Hebb // Psychol. Rev., – 1955. – # 62. – P. 39 – 48.
16. Rogers S. R. Empatic; an unappreciated way of being // The Counseling Psychologist. 1973. V. 3, N 2. P. 2-10.

Ваврыньив Е. С.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ЭМПАТИИ КАК СВОЙСТВА ЛИЧНОСТИ БУДУЩИХ СПАСАТЕЛЕЙ

В статье освещены предпосылки исследования проблемы эмпатии, как личностной черты будущих спасателей. Данная дефиниция понятия, что исследуется. Проанализирована структура эмпатии, ее компонентный состав. Рассмотрено место эмпатии в структуре личности, проанализированы существующие в научных источниках данные по изучению индивидуальных различий в проявлении эмпатии.

Ключевые слова: эмпатия, альтруизм, сопереживание, помогающее поведение, профессиональная деятельность спасателя.

Ваврунів О. С.

THEORETICAL ANALYSIS EMPATHY AS THE PERSONALITY TRAITS OF FUTURE RESCUERS

The article highlights the background research of the problem of empathy as the personality traits of future lifeguards. This definition is the concept that is investigated. Analyzes the structure of empathy, it's components. Examines the place of empathy in the personality structure, analyzed the existing scientific data sources for the study of individual differences in the expression of empathy.

Key words: *empathy, altruism, aims behavior to help, professional activity of rescuer.*

Вавринів Олена Степанівна – викладач кафедри практичної психології та педагогіки Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.

УДК 159.9

Ващенко І. В.

УПРАВЛІНСЬКЕ РІШЕННЯ МЕНЕДЖЕРА ЯК СКЛАДОВА ІННОВАЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ ОРГАНІЗАЦІЇ

У статті розкрито роль процесу прийняття управлінського рішення менеджерами у впровадженні інновацій в освітніх установах. Джерел – 5.

Ключові слова: *інноваційний процес, менеджер, процес прийняття управлінського рішення, освітня організація.*

Постановка проблеми. Інтенсивні та динамічні зміни у суспільно-політичній, соціально-економічній та духовній сферах життя нашої країни, прагнення до інтеграції у європейське співтовариство зумовлюють трансформацію традиційного національно-культурного буття людини та вимагають від неї оперативного оновлення своїх знань, гнучкої орієнтації в безперервному мінливому інформаційному середовищі. Усвідомлення пріоритетності ролі освіти у вирішенні основоположних проблем третього тисячоліття віднаходить юридичне закріплення в нормативно-правовій площині.

Нині освіта в нашій країні переживає період якісного оновлення, який характеризується зміною пріоритетів, ціннісних орієнтацій, інтенсивністю нововведень, зростанням активності та самостійності освітніх установ. Поряд із базовим освітнім процесом в них все більшого значення набуває інноваційний процес. Способом його здійснення виступають інноваційні ідеї та організаційно-педагогічні заходи та дії, що їх реалізують, саме вони забезпечують задоволення потреб людини та суспільства в освіті, а також самих освітніх систем. Тому у підготовці та